CÂMPUL LEXICO-SEMANTIC AL NUMELOR DE PLANTE DIN TRADIȚIA BIBLICĂ ROMÂNEASCĂ. ANALIZĂ SEMICĂ[1]

ANUȚA-RODICA ARDELEAN
Liceul Pedagogic „Regele Ferdinand", Sighetu-Marmației
anna1978rodica@yahoo.com

Résumé: Ce matériau apporte plusieurs arguments visants à justifier le fait que les noms de plantes, illustrés par un nombre représentatif de textes bibliques roumains, sont structurés dans un champ lexical-sémantique. L'étude paradigmatique des noms de plantes fournit à la fois un aperçu de ce domaine et des problèmes que ce processus implique.
Mots-clés: champ lexical-sémantique, le paradigme de la classe, lexème, archilexème, sème, sémème, archisémème, phytonomie biblique roumaine.

Cercetarea asupra n u m e l o r d e p l a n t e, dincolo de faptul că se bucură de o vechime considerabilă, a intrat, de-a lungul timpului, în atenţia specialiştilor de diferite profesiuni: botanişti, etnografi, farmacişti, folcloriști, istorici, lingvişti, chiar şi scriitori. Dimensiunea abordărilor de tip lexicologic şi semantic este deja bine cunoscută, însă preocuparea pentru studiul vocabularului biblic rămâne o piatră de încercare, un domeniu neexplorat îndeajuns, inițiativele de până în prezent fiind relativ puține. În ce privește demersul nostru, mai întâi am definit conceptele şi am stabilit distincţiile de bază din sfera semanticii şi a lexicologiei (de exemplu: *câmp lexico-semantic*, *clasă*, *lexem*, *arhilexem*, *sem*, *semem*, *arhisemem* etc.), apoi am realizat un studiu paradigmatic al numelor de plante, identificând opt microcâmpuri lexico-semantice, expunând şi problemele întâmpinate în structurarea acestui câmp. Suportul realizării corpusului de nume de plante îl constituie textele biblice, începând cu cele parţiale — *Codicele Voroneţean* (CV), *Psaltirea Scheiană* (PS), *Psaltirea Hurmuzaki* (PH), *Psaltirea slavo-română, din 1577* (PSV 1577), *Palia de la Orăştie* (PO), *Psaltirea slavo-română a lui Dosoftei*, 1680 (D 1680), *Noul Testament de la Bălgrad* (NTB 1648) — şi continuând cu ediţiile integrale — *Biblia de la 1688*, consultată în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum* (BIBL. 1688 – MON.), împreună cu manuscrisele 45

[1] Studiul de față este menit să ofere un posibil model de structurare a numelor de plante într-un câmp lexico-semantic şi se constituie ca o parte integrantă a tezei mele de doctorat cu titlul *Nume de plante în tradiția biblică românească*, prezentată în şedinţă publică în 14.09.2012, în cadrul Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi.

BDD-A19622 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

şi 4389 (MS. 45 şi MS. 4389), *Biblia de la Blaj* a lui Samuil Micu (BIBL. 1795) şi încheind cu *Biblia sinodală* (BIBL. 1991)[2]. Modelul în domeniul semanticii lexicale, pentru metoda analizei componenţiale, este, în punctul de plecare, teoria coseriană (Coseriu 1992a, Coseriu 1992b), respectiv cea formulată de Angela Bidu-Vrănceanu şi Narcisa Forăscu (Bidu-Vrănceanu – Forăscu 1984), această metodă dovedindu-şi eficacitatea când a fost aplicată pe alte arii semantice, cum sunt numele de *culori* şi de *animale*.

Încercarea de a pune în relaţie unităţile lexicale dintr-un sistem, la orice nivel (limbă, câmp etc.), intră deja în atenţia s e m a n t i c i i p a r a d i g m a t i c e, care ţine seama de sensul descriptiv al cuvintelor. Analiza semantică implică: a n a l i z a s e m i c ă sau c o m p o n e n ţ i a l ă, a n a l i z a c o n t e x t u a l ă, respectiv a n a l i z a s t i l i s t i c ă, în funcţie de scopul vizat, de tipul de sens cercetat. Astfel, a n a l i z a s e m i c ă cercetează sensul denotativ, iar a n a l i z a c o n t e x t u a l ă şi s t i l i s t i c ă se preocupă de sensul expresiv al cuvintelor. Eficienţa analizei semice este susţinută de câteva argumente: cercetează sensul denotativ al termenilor; permite descompunerea sensului în unităţi minimale, adică în seme; implică rigurozitate ştiinţifică în stabilirea semelor; subscrie studiului independent de context, numele de plante, fiind substantive; facilitează stabilirea claselor paradigmatice; parcurge un demers logic dinspre variante spre invariante.

În sfera semanticii şi a lexicologiei, am justificat opţiunea noastră pentru conceptul de c â m p l e x i c o - s e m a n t i c, întemeindu-ne afirmaţiile pe o optică de sorginte coseriană. Pe lângă conceptul de c â m p l e x i c o - s e m a n t i c, le-am utilizat şi pe cele de m i c r o - / m a c r o - c â m p l e x i c o - s e m a n t i c, pornind de la teoria coseriană potrivit căreia un câmp poate constitui parte integrantă dintr-un altul, de ordin superior (Coşeriu 1981a: 39). Aşadar, în accepţia noastră, am ales să numim m a c r o c â m p câmpul lexico-semantic al numelor de plante, iar m i c r o c â m p u r i, câmpurile intrate în configuraţia acestuia, raportate la unitatea superioară lor. Totuşi, nu am exclus ipoteza că, la rândul său, microcâmpul deţine statutul de câmp lexico-semantic.

Ca în toate sferele de mare rigurozitate, se impune mai întâi o clarificare a accepţiei termenilor de bază cu care analiza semică operează. E vorba de: s e m, s e m e m, a r h i s e m e m, l e x e m şi a r h i l e x e m, c u v â n t, respectiv, de r e l a ţ i i l e ce se stabilesc între acestea. Astfel, s e m u l e componenta de sens minimă a sensului lexical al unui cuvânt, numită şi t r ă s ă t u r ă s e m a n t i c ă d i s t i n c t i v ă. Semele pot fi: c o m u n e – ale unui câmp (de exemplu, /rădăcina/ – la c â m p u l n u m e l o r d e p l a n t e şi seme comune unei paradigme dintr-un câmp (de pildă, /pai/ e sem comun pentru: *grâu, orz, ovăz* etc.). Pe lângă semele comune, generice, mai sunt şi s e m e l e v a r i a b i l e,

[2] Procurarea unor versiuni biblice româneşti în format electronic este o procedură destul de dificilă, fiind posibilă cu sprijinul colectivului de la *Centrul de Studii Biblico-Filologice* al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, care ne-a pus la dispoziţie baza de date din arhiva proprie de pe platforma MLD.

BDD-A19622 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

d i s t i n c t i v e, s p e c i f i c e (Bidu-Vrănceanu 2008: 23). Trebuie luat în calcul că aceste seme distinctive trebuie să fie astfel identificate, încât să fie funcţionale, fără a include s e m e l e r e z i d u a l e (Miclău 1981: 75-77), bogate în definiţiile enciclopedice, care îngreunează înţelegerea unui cuvânt de către un vorbitor. S e m e m u l este o reuniune de seme care pot acoperi sensul lexical al unui cuvânt. L e x e m u l reprezintă reunirea sememului cu un complex sonor. C u v â n t u l este unitatea lexicală minimală. (Pentru a evita unele confuzii, des întâlnite, între *cuvânt* şi *lexem*, Angela Bidu-Vrănceanu precizează că lexemul e la limita dintre limbă şi metalimbă, iar cuvântul e legat de o limbă dată (Bidu-Vrănceanu – Forăscu 1984: 17). A n a l i z a s e m i c ă permite descompunerea sensului în unităţi minimale, adică în s e m e. Semele comune plasate central formează a r h i s e m e m u l. Delimitarea unui câmp se face pornind de la un număr de seme comune, adică de la un arhisemem identificat la toate lexemele câmpului. A r h i l e x e m u l e un lexem al cărui conţinut este identic conţinutului unui câmp lexico-semantic ca ansamblu; totodată, el este corespondentul *arhisememului.* După o lămurire prealabilă a termenilor fundamentali, e important să ştim în ce fază devin aceştia operabili. Astfel, un prim pas în analiza semică implică alegerea semelor comune, aceasta după ce, în prealabil, au fost consultate dicţionare de limbă şi dicţionare enciclopedice, lucrări de botanică şi, implicit, atlase botanice (Popovici – Moruzi – Toma 1985; Sava 2007) şi au fost stabilite c l a s e p a r a d i g m a t i c e. Ulterior, se stabilesc semele variabile sau distinctive, încercându-se tot mai mult reducerea variantelor la invariante în cadrul unei paradigme. Ca principiu de lucru, o paradigmă nu poate avea în subordonarea ei o altă paradigmă, ea fiind o entitate indivizibilă în alte paradigme, în subordinea sa intrând doar alte lexeme. Câmpul lexico-semantic implică, de asemenea, stabilirea de opoziţii semantice la toate nivelele investigate.

În sfera cercetărilor axate pe f i t o n i m i a b i b l i c ă, lucrările sunt consemnate într-un număr relativ mic, unele atingând subiectul tangenţial. O lucrare de referinţă, în această direcţie, o reprezintă cea a lui Michael Zohary, *Pflanzen der Bibel* (Zohary 1983), care tratează despre botanica biblică, dintr-o perspectivă modernă, mizând pe o relație de reciprocitate între om și mediul biblic. Lucrarea lui Michael Zohary (1983) e interesantă şi prin felul în care alege să sistematizeze plantele identificate, ţinând seama de arealul de răspândire şi de utilitatea lor. Astfel, identifică următoarele categorii (paradigme) de plante biblice: *copaci cu fruct comestibil* (p. 53-71); *plante de grădină sau de câmp, care dau rod* (p. 72); *plante furnizoare de materie primă* (p. 73-93); *ierburi sălbatice* (p. 94-101); *arbori și arbuști de pădure* (p. 103-125); *plante care cresc de-a lungul râurilor și în zone umede* (p. 127-137); *plante de deșert* (p. 138-145); *plante cu spini* (p. 153-166); *flori de câmp* (p. 169-181); *plante medicinale și plante pentru condiment și arome parfumate* (p. 182-207) – toate acestea însumând un total de 128 de nume de plante. Această sistematizare, propusă de Michael Zohary, a constituit unul dintre reperele la care ne-am raportat, dar dincolo de care am fost nevoiți să adăugăm și alte elemente, în corcondanță cu numele de plante identificate în textele biblice românești. Totuşi, facem precizarea că, în scop de studiu, vom

BDD-A19622 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

menţiona cea mai veche grupare a plantelor, schiţată încă din antichitate. După învăţatul grec Theophrast (*apud* Popovici – Moruzi – Toma 1985), p l a n t e l e se grupează în: *arbori*, *arbuşti, plante subfrutescente*[3] şi *plante ierboase, plante pururea verzi* şi *cu frunze căzătoare*. Cercetările de până în prezent au condus înspre noi descoperiri, aşa cum o reflectă dicţionarele enciclopedice sau cărţile de specialitate (atlase botanice), motiv pentru care noi am identificat o cu totul altă clasificare: *arbori* (*copaci*, *pomi*) şi *arbuşti, plante erbacee sălbatice*, *plante pentru trebuinţe culinare / alimentare, flori*, *plante acvatice*, *plante industriale*, *cereale* şi *plante spinoase*. E necesar să precizăm că unele plante pot fi regăsite cu uşurinţă într-o altă clasă paradigmatică, graţie utilizării lor în diferite domenii, şi că o delimitare întru totul obiectivă, la nivel semantic, e aproape imposibil de realizat. Aşadar, câmpul lexico-semantic al numelor de plante, identificate în textele sacre româneşti, vizează 8 microcâmpuri lexico-semantice, după cum urmează: microcâmpul numelor pentru arbori şi arbuşti (fructiferi şi nefructiferi); microcâmpul numelor pentru plantele erbacee sălbatice; microcâmpul numelor plantelor pentru trebuinţe culinare / alimentare; microcâmpul numelor pentru flori; microcâmpul numelor pentru plante acvatice; microcâmpul numelor pentru plantele industriale; microcâmpul numelor pentru cereale; microcâmpul numelor pentru plantele spinoase. Raportat la câmpul lexico-semantic al numelor de plante, care în textele sacre reuneşte un număr de 142 de lexeme, m i c r o c â m p u l l e x i c o - s e m a n t i c a l n u m e l o r d e a r b o r i ş i d e a r b u ş t i e relativ bogat cantitativ, având în structura sa 62 de lexeme[4]. Dacă avem în vedere faptul că analiza semică implică o anumită rigurozitate ştiinţifică în stabilirea semelor şi că foarte multe dintre aceste nume de *arbori*, respectiv de *arbuşti*, nu sunt consemnate în dicţionare, nici identificate cu exactitate în traducerile biblice româneşti, atunci rămâne justificat ca aplicarea ei să se facă doar pe *numele de arbori şi de arbuşti* a căror identitate este una exactă, bine cunoscută, lista finală vizând următoarele nume, cu un total de 49 de lexeme: *abanos*, *aloe*, *alun*, *brad*, *castan*, *cedru*, *cer*, *chiparos*, *chipru*, *cimşir*, *dafin*, *dud*, *fâstâc (fistic)*, *finic*, *iederă*, *ienupăr*, *isop*, *liliac*, *măceş*, *măr*, *măslin*, *merişor*, *mesteacăn*, *migdal*, *mirt*, *molid*, *mur*, *nuc*, *palmier*, *paltin*, *păducel*, *păr*, *pin*, *platan*, *plop*, *răchită*, *rodiu*, *salcâm*, *salcie*, *sicomor*, *smochin*, *stejar*, *stirac*, *terebint*, *tisă*, *trandafir*, *tufar*, *ulm*, *viţa-de-vie*. Am ales ca model de lucru propunerile Angelei Bidu-Vrănceanu, din lucrarea *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice şi aplicaţii practice* (2008), ca de altfel şi din alte lucrări, autoarea identificând, în raport cu numărul de paradigme dintr-un câmp, c â m p u r i m o n o p a r a d i g m a t i c e (formate dintr-o singură paradigmă) şi

[3] *Cf.* DEX, *s.v.*, p l a n t e l e f r u t e s c e n t e sunt cele care se întăresc fără a ajunge la totală lignificare, adică a căror tulpină nu devine lemnoasă.

[4] Din totalul de 142 de nume de plante identificate în textele sacre româneşti consultate, un număr de 42 sunt nume de arbori: *abanos*, *aresiet, brad, castan, cedru*, *cer*, *chiparos*, *dafin*, *dud*, *fâstâc*, *finic*, *măr*, *măslin*, *mesteacăn*, *migdal*, *molid*, *muştar*, *nuc*, *palmier*, *paltin*, *păr*, *pin*, *platan*, *plop*, *pefcu*, *peug*, *plângătoriu*, *prin*, *salcâm*, *salcie*, *setim*, *shin*, *sicamenă*, *sicomor*, *smochin*, *stejar*, *stirac*, *terebint*, *thuin*, *tisă*, *tufar*, *ulm*, iar 20 sunt nume de arbuşti: *agnu*, *aloe, alun*, *chipru*, *cimşir*, *iederă*, *ienupăr*, *isop*, *liliac*, *măceş*, *merişor*, *mirsină*, *mirt*, *mur*, *păducel*, *rathmen*, *răchită*, *rodiu*, *trandafir*, *viţa-de-vie.*

BDD-A19622 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

câmpuri poliparadigmatice (formate din mai multe paradigme). Lingvista justifică structura poliparadigmatică a unui câmp prin numărul de *seme comune* – de câmp și de paradigmă – și prin natura sau diversificarea *semelor variabile* sau *specifice* (Bidu-Vrănceanu 2008: 68). Lucrul cu dicţionarul, corelat cu teoria adecvată (legată de gradul de complexitate a semelor comune, numărul și tipul lor) ne-a evidenţiat faptul că acest microcâmp, pe care îl avem în vedere, e unul cu un grad de complexitate sporit, fiind de tip poliparadigmatic neomogen. Am pornit delimitarea microcâmpului de la un număr de seme comune, adică de la un arhisemem prezent la toate lexemele grupului. De exemplu, în microcâmpul lexico-semantic al numelor de arbori, arhisememul este /plantă/, /tulpină lemnoasă/, /coroană/, căruia îi corespunde arhilexemul arbore. Dacă avem în vedere că /planta/, cu /trunchi lemnos/, cu /coroană/, poate fi „de un anumit tip", delimităm un număr de trei clase paradigmatice: copaci (sau arbori nefructiferi), pomi (sau arbori fructiferi) și arbuști (fructiferi sau nefructiferi). Acest lucru înseamnă că, în interiorul câmpului lexico-semantic al numelor de arbori, delimităm elementele generice: *copac*, *pom*, *arbust*. În microcâmpul lexico-semantic al plantelor erbacee sălbatice sunt reunite 14 lexeme: *arioth*, *ierburi amare*, *lăptucă*, *mătrăgună*, *mandragoră*, *neghină*, *pălămidă*, *păpădie*, *susai*, *troscot*, *untariță*, *urzică*, *veardză*, *zlac*, cu precizarea că, primele două, având un statut incert, nefiind atestate de dicționare, în absența unor definiții lexicografice, nu vor fi supuse analizei. Arhisememului acestui câmp: /plantă/+/tulpină nelignificată/+/sălbatică/ îi corespunde arhilexemul erbacee (*plantă erbacee sălbatică*). Dar, dacă avem în vedere faptul că /planta/ cu /tulpină nelignificată/, /sălbatică/ este de un anume „fel", atunci putem distinge în cadrul acestui câmp 3 clase paradigmatice: erbacee comestibile[5] (*lăptuca*, *ierburile amare*, *păpădia*, *susaiul*); erbacee dăunătoare (numite și *buruieni*: *urzica*, *pălămida*, *neghina*); erbacee necomestibile (*troscot*, *zlac*, *veardză*, *mătrăgună*, *mandragora*). Am considerat ca sem comun al câmpului lexico-semantic /viabilitatea/ întrucât în cadrul fiecărei clase paradigmatice se identifică *plante anuale* și *plante perene*. Concluzia la care am ajuns este aceea că vorbim de un câmp poliparadigmatic omogen. Microcâmpul numelor plantelor pentru trebuinţe culinare/ alimentare include un număr de 28 de lexeme: *chimen*, *coriandru*, *mentă*, *cimbru*, *dafin*, *mac*, *mărar*, *muștar*, *pelin*, *scorțișor*, *molotru*, *șofran*, *rută*, *izmă*, *ienupăr*, *untariță*, *curcubetă*, *tigvă*, *pepene*, *colocint*, *linte*, *bob*, *praz*, *castravete*, *ceapă*, *usturoi*, *ai*, *por*. Analiza noastră va exclude termenul *untariță*, pe considerentul că el, nefiind identificat în dicționare, nu dispune de o definiție lexicografică care să permită stabilirea sensului exact, și, implicit, a semelor. Arhisememul acestui câmp lexico-semantic este: /plantă/+/cu

[5] Termenului *comestibil* i-am atribuit sensul următor: 'care poate servi drept aliment, hrană pentru om'.

BDD-A19622 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

fruct/+/pentru trebuinţe culinare/alimentare/, arhilexemul corespunzător fiind plantă culinară/alimentară. Semele variabile ale câmpului vizează: /partea utilizată/ şi /tipul tulpinii/. Prin urmare, dacă în sememul /plantă/+/cu fruct/+/culinară/alimentară/+/bulb[6]/ (care acoperă sensul lexical al cuvântului legumă) înlocuim semul /bulb/ cu /bob/, obţinem lexemul leguminoasă; dacă îl substituim cu /fruct oval, sferic, lunguieţ/, obţinem dovleac, iar dacă îl substituim cu /sămânţă/frunză/, obţinem plante pentru condiment. Aşadar, vorbim de existenţa a 4 clase paradigmatice în cadrul acestui câmp: clasa paradigmatică a numelor de plante pentru condiment, clasa paradigmatică a numelor de dovleci, clasa paradigmatică a numelor de leguminoase şi clasa paradigmatică a numelor de legume. În raport cu /cultivarul/, opunem: /plante cultivate/: *chimen*, *coriandru*, *mentă*, *cimbru*, *dafin*, *mac*, *mărar*, *muştar*, *pelin*, *scorţişor*, *molotru*, *şofran*, *rută* şi /plante necultivate/: *dafin*, *scorţişor*, *izmă*, *ienupăr*, *molotru*. Cercetarea dovedeşte că este vorba de un microcâmp poliparadigmatic neomogen. Un alt microcâmp, de tip poliparadigmatic neomogen, este cel al numelor pentru flori, care reuneşte un număr de 9 lexeme, luând în calcul versiunile biblice consultate: *crin*, *iris*, *nalbă*, *trandafir*, *narcis*, *levănţică*, *păpădie*, *mac*, *lotus*. Arhisememul acestui câmp este /plantă/+/erbacee/+/cu flori[7]/, lui corespunzându-i arhilexemul floare[8]. Ţinând seama de faptul că /planta/ /erbacee/ /cu flori/ are un anumit /ciclu de viaţă/, delimităm, în cadrul acestui câmp, 2 clase paradigmatice: clasa paradigmatică a numelor florilor bienale[9] (*nalba*) şi clasa paradigmatică a numelor florilor perene (*lotus*, *narcis*, *păpădie*, *mac*, *iris*, *trandafir*, *spichinat*, *crin*). Semele comune ale câmpului sunt verificabile în componenţa oricăruia dintre lexemele menţionate, /tipul florii/ disociind între cele /cu floare solitară/: *lotus*, *narcis*, *păpădie*, *mac*, *iris*, *trandafir* şi cele /cu mai multe flori pe ax/: *spichinat*, *crin*, *nalbă*. Stabilirea semelor variabile ale câmpului este o operaţie distinctă în analiza semică, prin care delimităm lexemele câmpului lexico-semantic, înlocuirea unui sem variabil într-un semem generând un alt lexem. De pildă, dacă în sememul /plantă/+/erbacee/+/cu flori/+/ciclu de viaţă de 2 ani/ înlocuim semul /ciclu de viaţă de 2 ani/ cu semul /mai mulţi ani/, obţinem lexemul (flori) perene. Microcâmpul numelor pentru plantele acvatice reuneşte un număr de 8 lexeme: *spetează*, *lotus*, *papură*, *răchită*, *salcie*, *stuf*, *trestie* şi *rogoz*. Arhisememul acestui câmp este

[6] Face excepţie *castravetele* de la care se consumă fructul lunguieţ.

[7] *Cf.* DEX, *floarea* este „parte a plantei care cuprinde organele de reproducere sexuată şi care are de obicei o corolă frumoasă şi variat colorată".

[8] *Ibidem*, numim *floare* „orice plantă (erbacee) care face flori".

[9] Există trei tipuri de flori: *anuale*, *bienale* şi *perene*. *Florile anuale* înfloresc şi mor în acelaşi an, *florile bienale* sunt cele care înfloresc şi fac seminţe în al doilea an, iar *florile perene* înfloresc timp de mai mulţi ani.

BDD-A19622 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

/plantă/+/iubitoare de apă/, iar arhilexemul corespunzător lui este plantă acvatică. Identificăm, la nivelul acestui câmp, atât seme comune, cât şi seme variabile. În raport cu semul comun /poziţionare în mediul acvatic/, distingem între plante: /natante[10]/: *lotusul* şi /palustre[11]/: *răchită*, *salcie*, *speteaz*ă, *papură*, *stuf*, *trestie*, *rogoz*. Semele variabile ale câmpului sunt legate de: /tipul tulpinii/, /înălţime/, /tipul frunzei/, /inflorescenţă/ şi /utilitate/. Stabilirea acestor seme se dovedeşte o operaţie extrem de importantă în cadrul unui câmp lexico-semantic pe considerentul că înlocuirea unui sem într-un semem generează un nou lexem al câmpului. De exemplu, dacă în sememul /plantă/+/iubitoare de apă/+/de înălţime mică sau medie/, corespunzător lexemului: plantă erbacee, înlocuim semul /de înălţime mică sau medie/ cu semul /înălţime mare/, obţinem lexemul: arbore. Aşadar, vorbim de 2 clase paradigmatice în cadrul câmpului lexico-semantic al plantelor acvatice: clasa paradigmatică a numelor de plante erbacee: *lotus*, *speteaz*ă, *papură*, *stuf*, *trestie*, *rogoz*, respectiv clasa paradigmatică a numelor de arbori: *răchită*, *salcie*. Configuraţia acestui microcâmp e similară celui poliparadigmatic neomogen, semele variind mult de la o paradigmă la alta. În ce priveşte următorul microcâmp, al numelor plantelor industriale, am subscris ideii că plantele industriale reprezintă acea categorie care e furnizoare de materie primă[12], fie că avem în vedere mirodeniile, aromele, fibrele textile, lemnul, produsele alimentare ş.a. Microcâmpul lexico-semantic al numelor pentru plantele industriale reuneşte un număr de 76 lexeme, prin raportare la textele biblice inventariate: *abanos*, *aloe*, *brad*, *casie*, *castan*, *cânepă*, *cedru*, *cer*, *chiparos*, *chipru*, *cimşir*, *crin*, *dud*, *grâu*, *halvan*, *hrişcă*, *iederă*, *ieros*, *in*, *iris*, *isop*, *izmă*, *lăptucă*, *lotus*, *mac*, *mandragoră*, *mărar*, *măslin*, *mătrăgună*, *mei*, *mentă*, *merişor*, *mesteacăn*, *mirt*, *molid*, *molotru*, *muştar*, *nalbă*, *narcis*, *nard*, *nuc*, *oniha*, *orz*, *orzoaică*, *ovăz*, *palmier*, *paltin*, *papură*, *păducel*, *pelin*, *pin*, *plop*, *răchită*, *rogoz*, *rută*, *salcâm*, *salcie*, *scorţişor*, *secară*, *shin*, *speteaz*ă, *spichinat*, *stejar*, *stirac*, *stuf*, *şofran*, *terebint*, *thuin*, *tim*, *tisă*, *trandafir*, *trestie*, *troscot*, *ulm*, *urzică*, *viţa-de-vie*. Aşa cum se poate deja sesiza, prin numărul mare de lexeme, este câmpul lexico-semantic cu cea mai densă structură. Foarte multe din numele acestor plante se identifică în alte microcâmpuri, respectiv în diverse clase paradigmatice, fie din acelaşi microcâmp, fie din microcâmpuri variate – semn al largii utilităţi a plantelor în viaţa omului şi a diverselor întrebuinţări a acestora, fie în stare naturală, fie în stare procesată. Arhisememul acestui microcâmp este /plantă/+/furnizoare de materie primă/, arhilexemul care i se asociază fiind plantă industrială. Semele variabile ale câmpului sunt legate de /ramura

[10] *Cf.* DEXI: *natant* – „care pluteşte la suprafaţa apei".

[11] *Ibidem*, *palustru* – „vegetaţie care se dezvoltă pe terenuri acoperite cu un strat de apă puţin adânc sau pe soluri foarte umede, de obicei în jurul lacurilor şi al bălţilor sau pe malul apelor cu curgere lentă".

[12] Prin *materie primă* înţelegem partea care urmează a fi supusă unor prelucrări sau unor procese industriale, nu care se poate consuma în stare naturală.

BDD-A19622 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

industrială/, respectiv de /partea întrebuinţată/. În raport cu /tipul plantei/, se remarcă prezenţa tuturor tipurilor de plante: /cereale/, /plante erbacee/, /flori/, /arbuşti/, /arbori/, /plante textile//plante acvatice/. În structura acestui microcâmp, de tip poliparadigmatic neomogen, identificăm 9 clase paradigmatice, stabilite în raport cu ramura industrială în care se întrebuinţează, respectiv cu partea utilizată a plantei, după cum urmează: industria alimentară, industria textilă, industria lemnului, industria farmaceutică, industria cosmetică, industria parfumurilor, industria vopselurilor, a uleiurilor şi a coloranţilor, industria uleiurilor parfumate, industria construcţiilor, a amenajărilor şi a împletitului. Microcâmpul numelor pentru cereale, tot de tip poliparadigmatic neomogen, însumează 9 lexeme: *grâu*, *mei*, *orz*, *orzoaică*, *ovăz*, *secară*, *alac*, *hrişcă*, *mălai*[13]. Arhisememul acestui microcâmp este /plantă/+/rădăcină fasciculată/+/tulpina neramificată/+/fruct-cariopsă[14]/, iar arhilexemul care îi corespunde este cereală. Distingem la nivelul întregului microcâmp atât seme comune, cât şi seme variabile, dincolo de care se identifică şi semele comune şi distinctive pentru fiecare clasă paradigmatică. Dacă în sememul /plantă/+/rădăcină fasciculată/+/tulpina neramificată/+/fruct-cariopsă/+/monocotiledonate/, înlocuim semul /monocotiledonate/ cu semul /dicotiledonate[15]/, obţinem lexemul poligonacee. Aşadar, în raport cu /familia botanică/ căreia i se circumscrie planta, se pot distinge în cadrul microcâmpului 2 clase paradigmatice, după cum urmează: clasa paradigmatică a numelor gramineelor: *grâu, ovăz, orz, secară, orzoaică, mei, alac*, respectiv clasa paradigmatică a numelor poligonaceelor[16]: *hrişcă*. Cel din urmă microcâmp, al numelor pentru plantele spinoase, adună 15 plante: *acan*, *achuh*, *ramna*, *mur*, *ciulin*, *măceş*, *mărăcine*, *rug*, *scaiete*, *spin*, *rathmen*, *păducel*, *pălămidă*, *trandafir* şi *salcâm*. Am stabilit că arhisememul microcâmpului lexico-semantic al numelor plantelor spinoase, de tip poliparadigmatic neomogen, este /plantă/+/cu spini/. Identificăm, dincolo de semele comune ale câmpului, şi semele sale variabile: /tipul tulpinii/, /partea spinoasă/ şi /utilitatea/, parte dintre acestea fiind regăsite şi printre semele unor clase paradigmatice din acest câmp. Dacă avem în vedere că /planta/ /cu spini/ poate fi

[13] Lexemul *mălai* va fi exclus din analiza semică pe motiv că planta cu acest nume se identifică cu *meiul*, aceasta fiind forma sub care era cunoscut *meiul* în epocă, în graiurile dacoromâneşti nordice (vezi *mei*).

[14] *Cf.* DEXI: *fasciculat* – „rădăcină fără pivot, formată din rădăcini fine"; *cariopsă* – „fruct uscat, cu pericarpul lipit de sămânţa unică, specific cerealelor".

[15] *Ibidem*, *cotiledon* – „frunzuliţă cu rezerve nutritive a embrionului, care serveşte la hrănirea plantei imediat după încolţire"; (despre plante) *monocotiledonate* – „al căror embrion au un singur cotiledon"; *dicotiledonate* – „al căror embrion prezintă două cotiledoane".

[16] *Ibidem*, *graminee* – „familie de plante erbacee, rareori lemnoase, monocotiledonate, cu rădăcină fasciculată, cu tulpina formată din noduri şi internoduri (lipsite de măduvă), cu inflorescenţă în formă de spic"; *poligonacee* – „familie de plante dicotiledonate, apetale".

BDD-A19622 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

de un anume „tip", atunci se impune un studiu atent şi al semelor comune şi distinctive de paradigmă. Aşadar, dacă în sememul /plantă/+/cu spini/+/tulpină ierboasă/ (care acoperă sensul lexical al cuvântului plantă erbacee spinoasă), substituim semul /tulpină ierboasă/ cu semul /tulpină lemnoasă/ obţinem lexemul arbore / arbust spinos. Prin urmare, identificăm în cadrul acestui microcâmp, două clase paradigmatice: clasa paradigmatică a numelor plantelor ierboase spinoase şiclasa paradigmatică a numelor arborilor şi a arbuştilor spinoşi.

Concluzionând, precizăm că structura densă a câmpului lexico-semantic al numelor de plante, oglindită de prezența în componența sa a 7 microcâmpuri de tip poliparadigmatic neomogen şi a unuia singur cu o configuraţie omogenă (cel al numelor pentru *plantele erbacee sălbatice*), demonstrează că ne aflăm în fața unui câmp de tip poliparadigmatic neomogen. Chiar dacă cercetarea prezentă se vrea un posibil model de structurare a numelor de plante într-un câmp lexico-semantic, se cuvine, totuşi, să menționăm că demersul parcurs a implicat şi o serie de dificultăți, dintre care evidențiem câteva: a. stadiul incipient în care se află studiul fitonimiei biblice românești; b. numeroase informaţii din definiţia lexicografică şi din definiţia enciclopedică nu au valoare pentru analiza semică, neputând fi luate în calcul; c. semele reziduale se cer, mai întâi, înlăturate; d. atlasele botanice se dovedesc a fi, uneori, deficitare, la capitolul informaţie; e. conjunctura nefavorabilă a lingvistului care nu deține cunoştinţe suficiente de ordin botanic; f. unele nume de plante nu sunt consemnate în marile dicţionare de limbă, iar, alteori, informaţia furnizată de acestea se dovedește lacunară, vagă; g. există şi situaţii când cuvintele sunt prezente doar cu un anumit sens (o specializare), nu cu toate; h. dicţionarele nu exemplifică întotdeauna sensul cuvântului din textul biblic; i. pot fi identificate şi situaţii în care unele cuvinte sunt identificate prin altele (ex.: *arbustul e definit ca un arbore mai mic*); j. definiţiile nu au caracter ierarhizant, fapt care îngreunează sau împiedică disecarea sensului în seme; k. unele definiţii lexicografice au conţinut ambiguu; l. unele nume de plante nu sunt identificate cu exactitate în traducerile biblice românești; m. lipsa de omogenitate, dată de numărul mare al semelor variabile atât la nivel de microcâmp, cât şi la nivel de clasă paradigmatică; n. în interiorul fiecărei clase paradigmatice, se stabilesc opoziţii semnificative, aproape total diferite sau care se reiau parţial; o. unele fitonime nu au încă un statut cert, denumind realităţi diferite în limbile implicate (ex.: *untariță*); p. dificultatea cercetătorului de a stabili cu exactitate sensul cu care a fost învestit un termen fitonimic într-un anume context biblic, dintr-o anume perioadă istorică; r. textul sacru atribuie sensului lexemului o anumită accepție (de ex., nu se poate stabili cu exactitate dacă *rugul* e *planta cu acest nume* sau e *rugul măceşului* / *murului* etc.); s. deşi, sub aspect botanic, vorbim de plante diferite, sub aspect lingvistic, denumirile lor devin de foarte multe ori sinonime sau omonime, substituente, aspect care îngreunează disecarea sensului (de ex., *ciulin, scai, spin* etc.); ş numărul foarte mare de lexeme dintr-un microcâmp lexico-semantic (de

BDD-A19622 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

ex., *microcâmpul numelor pentru plantele industriale*: 76 de lexeme). Numeroasele probleme întâmpinate justifică, aşadar, faptul că ne aflăm în faţa unui domeniu fertil cercetării şi că rezultatele dobândite până în prezent reprezintă doar un punct de vedere, deschizând drumul activităţii de perspectivă.

Bibliografie selectivă[17]

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

BIBL. 1688 – MON. = *Biblia de la Bucureşti (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis*, Iaşi, 1988 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică); Pars II, *Exodus,* Iaşi, 1991 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică); Pars III, *Leviticus*, Iaşi, 1993 (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu); Pars IV, *Numeri*, Iaşi, 1994 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron); Pars V, *Deuteronomium,* Iaşi, 1997 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun); Pars VI, *Iosue, Iudicum, Ruth*, Iaşi, 2004 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Eugenia Dima, Doina Grecu, Gabriela Haja, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron, Mioara Săcrieru Dragomir, Stela Toma); Pars XI, *Liber Psalmorum*, Iaşi, 2001 (autorii volumului: Al. Andriescu, Eugenia Dima, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron).

BIBL. 1795 = *Biblia de la Blaj*, ediţie Jubiliară, 2000.

BIBL. 1991 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991.

CV = *Codicele Voroneţean*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

D 1680 = Dosoftei, *Psaltirea de-nţăles (…)*, Iaşi, 1680. Text stabilit şi studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2007.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998.

DEXI = *Dicţionarul explicativ ilustrat al limbii române*, coord. şt. Eugenia Dima, Editura ARC, Bucureşti, 2007.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Academia Română, Bucureşti, 1965 şi urm. (au apărut tomurile corespunzătoare literelor *D, L, M, N, O, P, R, S, Ş, T, U, X, Y, Z*).

MS. 45 = *Ms. 45*, Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; consultat în BIBL. 1688 – MON.

MS. 4389 = *Ms. 4389*, Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; consultat în BIBL. 1688 – MON.

[17] Bibliografia include doar titlurile precizate în lucrare, dar, dincolo de ele, multe alte articole, studii şi lucrări şi-au adus contribuţia la formularea unei optici proprii asupra problematicii implicate în această temă de cercetare.

BDD-A19622 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)

NTB 1648 = *Noul Testament,* tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ştefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 350 de ani cu binecuvântarea înalt prea sfinţitului Andrei, arhiepiscopul Alba Iuliei, Alba Iulia, 1998.

PO = *Palia de la Orăştie 1581-1582*, I, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Sorin Guia, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005.

PH = *Psaltirea Hurmuzaki*, I, studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, II, indice de cuvinte de Rovena Şenchi, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

PS = *Psaltirea Scheiană comparată cu celelate Psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, ediţiune critică de I.-A. Candrea; II. *Textul şi glosarele*, Atelierele Grafice Socec&Co., Societate Anonimă, Bucureşti, 1916.

PSV 1577 = Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589,* text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1976.

B. Literatură secundară

Bidu-Vrănceanu – Forăscu 1984: Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare semantică. Cu aplicaţii la limba română (Polisemie, sinonimie, antonimie, câmpuri),* Timişoara, Editura Facla, 1984.

Bidu-Vrănceanu 2008: Angela Bidu-Vrănceanu, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice şi aplicaţii practice*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2008.

Coseriu 1981a: Eugenio Coseriu, *Către o tipologie a câmpurilor lexicale*, traducere de Maria Iliescu, în „Lingvistica modernă în texte", Maria Iliescu, Lucia Wald (coord.), TUB, Bucureşti, p.39-77 (ed. I în „Cahiers de Lexicologie", 27 (= 1975, 2,1976, p.30-51)).

Coseriu 1992a: Eugenio Coseriu, *Solidarităţi lexicale*, traducere de N. Roievschi, în „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară", nr. 5 (143), Chişinău, 1992, p. 37-52.

Coseriu 1992b: Eugenio Coseriu, *Structurile lexematice*, traducere de Silviu Berejan, în „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară", nr. 6 (144), Chişinău, noiembrie-decembrie 1992, p.41-53.

Miclău 1981: Paul Miclău, *Dimensiunea semantică a limbajelor specializate*, în *Semantica şi semiotica*, coord. I. Coteanu şi Lucia Wald, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 75-82.

Popovici – Moruzi – Toma 1985: L. Popovici, C. Moruzi, I. Toma, *Atlas botanic,* ediţia a II-a revizuită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985.

Sava 2007: Daciana Sava, *Atlas botanic*, Constanţa, Editura Steaua Nordului, 2007.

Zohary 1983: Michael Zohary, *Pflanzen der Bibel,* Stuttgart, Calwer Verlag, 1983.

BDD-A19622 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:31 UTC)